Слободан Вуковић
Институт друштвених наука
Београд

UDK: 341.323
Pregledan naučni rad
Primljen: 31. 08. 1999.

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ И РАЗБИЈАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹

У презентираним чланку анализирају се разлози учешћа Сједињених Држава у разбијању друге Југославије. Ти разлози су: прво, непристајање власти у Београду да Југославија потпадне под америчку сферу утицаја, друго, инсистирање србијанског политичког руководства на наставку изградње социјализма, треће, југословенска криза је добро коришћена као разлог опстајања НАТО-а, четврто, даванаје педагошке лекције непослушним режимима у свету, пето, уважавање интереса Турске као регионалне силе и истурене чланице НАТО-а према Истоку, шесто, демонстрације америчке стратегије за осигурање водеће улоге у свету.

Наведени су кључни, поред осталих, разлози зашто су Сједињене Државе прекришле своје 45-годишње залагање за територијални интегритет Југославије.

Кључне речи: Сједињене Државе, разбијање Југославије, НАТО, комунизам, југословенска криза.

На почетку југословенске кризе америчка штампа, за разлику од западноевропске, била је нешто уздржанија, или би се пре могло рећи - била је нешто вештија. Прво се негативно говори о српској власти и српском комунизму па тек после и о српском народу. То значи да је, на самом почетку кризе, власт уживала негативнији третман од народа. Али, то се касније изгубило, како се криза захухтавала. Како је напредовало интересовање америчке администрације за "решавање" југословенске кризе, све више се ширила антисрпска пропаганда. Тако америчка штампа као и администрација преко антикомунизма и вероватно својих стратешких интереса, долази до анти-српске позиције. Америчка штампа у пропагандном рату против Србије не преза од убацивања у игру верског аспекта. Тако зачас у цивилизованој Америци васкрсавају средњовековни верски стереотипи о православљу настали у западном делу европског континента. Заправо, у њој се римокатоличко хришћанство изједначава с демократијом, а православно хришћанство с комунизмом и централизмом, што подсећа на реторику подизања температуре

¹ Презентирани чланак представља проширени део реферата "Међународна заједница и континуитет власти у Србији", поднетом на научном скупу *Србија и свет*, одржаном на Фрушкој Гори 29-31. маја 1999. године.

из времена Хладног рата. Према писању *Кришчн Сајенс Монитор-а* (*Christian Science Monitor*) "римокатоличке републике желе лабаву југословенску федерацију, док доминантна (православна) Република Србија жели чврсту марксистичку централизацију".² Зато се, без имало устезања, кори Европа, посебно Немачка, што с неколико дивизија не уразуми Србе. То се оправдава, између осталог, да је Хрватска "једна западна република која је припадала хабсбуршком царству и била вековима прва линија одбране хришћанске Европе". Затим, Запад се позива на "ослобођење демократске Хрватске од стаљинизма".³ За америчку штампу пут од стаљинизма до расизма није дуг зато се у угледном дневнику може објавити да се "не може... разговарати ни преговарати с расистички настројеним Србима".⁴ Не пропушта се да се каже да се у Југославији ради о "вредним римо-католичким Словенима" и другима који су "претежно православни" или "муслимани", што у контексту значи нерадни (Бакић – Хајден, 1998: 109). Да би неколико година касније *Њујорк Тајмс* писао, да се "Вашингтон здушно нада да ће моћи да рачуна на давнашњу жељу претежно римокатоличке Хрватске да се ишчупа из балканских сукоба и да се прикључи Западу".⁵

Садашњи и будући потези америчке администрације припремају се по испробаним рецепту путем штампе и електронских медија, како би касније јавно мњење подржало њихове потезе, ма какви били. Зато у том писању, односно у извештајима с терена, има много морализовања, како би се сутра могло рећи: ми делујемо у име општеприхваћених вредности. Иза тих општеприхваћених вредности најчешће стоје голи амерички интереси, односно њени империјални циљеви, формулисани од стране администрације. Тако се постепено, али сигурно, под немачким вођством готово сви западни медији сврставају против Срба. После тако обрађеног и припремљеног јавног мњења могле су се изводити, без већих препрека, разне акције против Срба, почев од непризнавања њихових легитимних права у Хрватској и Босни и Херцеговини, преко стајања на хрватску или муслиманску страну у грађанском, међунационалном и верском рату у Босни и Херцеговини и Хрватској, закључно до агресије НАТО алијансе на СР Југославију. Ову тврдњу најбоље илуструје следеће запажање: "Западни медији су се претворили у међународну хорду која треба некога да линчује, понашајући се према Србима као да су осуђени од стране преког суда, без прилике да говоре или да се бране" (Томас, 1994: 152). Диригована пропаганда европских и америчких мас-медија утицала је на антисрпско опредељење у јавном мњењу исто као што је у прошлом веку

² Наведено према: Бакић, 1999: 6.

³ Наведено према: Бакић, 1998: 11-15.

⁴ *Тхе Вашингтон Тимес*, 24. 10. 1992. Наведено према: Петровић Пироћанац, 1999: 45.

⁵ *Нју Џорк Тимес*, "Балкан Брин Кмонсхип", 10. Марч 1995, п. А 28. Наведено према: Тодорова, 1999: 273.

енглеска путописна литература била у потпуној сагласности с енглеском званичном политиком према “источном питању”, а која је у суштини била туркофилска. Пропаганда мас-медија самим тим је утицала и на форирање ставова мноштва европских и америчких интелектуалаца. Немачки интелектуалци, као и њихови мас-медији, међу првима су исказали своје историјски условљено антисрпско расположење.⁶ Оно неодољиво подсећа на становиште њихових нешто старијих колега⁷ пред Први и Други светски рат. Антисрпско расположење једног дела европских и америчких интелектуалаца касније се могло јасно видети за време НАТО агресије⁸ на СР Југославију.

На самом почетку распада земље Сједињене Америчке Државе су у вербалним изјавама својих политичара подржавале територијални интегритет Југославије. То је последица дугогодишње политике којом се Југославији “гарантовала” неутралност, пошто је служила као тампон зона између два блока. Колико су те изјаве одражавале америчка стварна хтења за сада је тешко проценити за сумњу у њихову искреност довољно је поставити питање: Да ли изјаве званичника обавезују велику силу као што су Сједињене Државе када су њени интереси у питању? Жестина њеног каснијег наступа у “регулисању” југословенске кризе и инсистирање на разградњи југословенске федерације по унутрашњим, административним границама, говори супротно. Сједињене Државе су имале конкретан стратешки интерес да разбију другу Југославију. Одлука ММФ-а из 1990. године, који је под контролом Вашингтона, да се дуг Југославије пребаци с централне на републичке банке – говори другачије од изјава његових званичника. Или је можда Вашингтон чекао да се Европа под немачким вођством заглиби на Балкану и да се он после тога појави, као преостала супер-сила, да “реши” кризу и тиме демонстрира своју моћ. За ову тезу сада када се погледа уназад има, али не довољно ваљаних аргумената, због недостатка објављених докумената. Овде треба имати у виду да Варшавског уговора више није било, па су са њиховог становишта, престали разлози за улагање у њену неутралност⁹. Зато се неминовно намеће питање да ли је она постала препрека за америчко напредовање према Истоку?

⁶ Што очито илуструје један пример: немачки филозоф Ј. Симоне је још априла 1990. године наговестио да ће Немачка Југославији увести санкције ако се ЈНА буде одупирала сецесији западних република (Жуњић, 1995: 66-61).

⁷ Херман гроф од Кајзерлинга пише да су Срби “примитивна раса ратника и разбојника”. Види: Kauserling Cont Herman, *Europe*, Translator by Moniter Samvel, New York, Hercourt, Brace Comp, 1928. Наведено према: Тодорова, 1999: 217.

⁸ О антисрпском расположењу америчких и европских социолога и њиховом неразумевачу ситуација у којима је уплетен интерес њихових држава, види њихове одговоре на протесна писма Социолошког друштва Србије: *Социолошки преглед*, год. 33, но-1-2, стр. 161-174.

⁹ Познато је да је СФР Југославија прво добијала значајну неповратну америчку помоћ, а затим у спољнотрговинској размени имала статус “најјповлашћеније нације” и била једна од већих корисника кредита ММФ-а и Светске банке, обоје под контролом Вашингтона.

Ангажовање Запада, посебно Сједињених Држава, у разбијању Југославије били су мотивисани, како Марија Тодорова каже, ван-балканским интересима; а то су: "место и будућност НАТО-а, улога Сједињених Држава, као глобалне војне супер-силе, а посебно њихов стратешки улог у Европи и тако даље" (1999: 318). Вашингтон се стварно и јавно 1992. године укључује у "решавање" југословенске кризе изјавом Џорџа Буша, тадашњег председника САД, да Србија "угрожава амерички национални интерес." Какве ли ироније? То је преломна манифестна тачка у америчкој спољној политици у "регулацију" југословенске кризе. До тада имамо несклад између изјава америчких званичника и њихових поступака, а од тада више не. Сви каснији потези америчке администрације морају се процењивати с овог становишта, јер су у директној сагласности с овом изјавом.

Формално, Сједињене Државе се укључују у решавање кризе нешто касније¹⁰ када је Југославија суштински већ била разбијена, заправо после признавања Хрватске и Словеније од стране Европске заједнице и Ватикана. Када је криза захватила Босну и Херцеговину Вашингтон признаје не само Словенију и Хрватску него и Босну и Херцеговину (6, односно 7. априла 1992. год.), а нешто касније и Македонију.¹¹ Инсистира на признавање унутрашњих републичких граница, односно на распад Југославије по совјетском моделу. Тиме спречава давање "права" Русији, свом стратешком противнику,¹² да се "предомисли" и сутра када се опорави од шока распада и прелаза с командне на тржишну економију, тражи збрињавање 25 милиона Руса који су распадом Совјетског Савеза остали изван граница Русије. Зато Вашингтон Југославији намеће Совјетски модел распада. Како тај модел Србија није прихватила, он спречава континуитет чланства СР Југославији у Уједињеним нацијама као што је, нешто раније, помогао њеном избацивању из КЕБС-а и многих других међународних институција. Тиме је практично изољује на међународном плану. Затим, дипломатским путем спречава Лисабонски договор (Кутиљеров план), који је предвиђао кантонизацију Босне и Херцеговине и био усаглашен и потписан од стране представника све три националне заједнице. Он је за Сједињене Државе био неприхватљив зато што је био остварен у режији Европске заједнице.

Пред само признање Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине, Сједињене Државе су, по свему судећи, "јавно" активирале раније разрађене планове за разбијање комунистичких посебно вишенационалних држава. Ти

¹⁰ Сједињене Државе се у раној фази југословенске кризе 1990-1991. нису ангажовале, "биле су полуиздвојене ... сматрале су да је будућност Југославије пре свега регионална ствар, те су се подредили примату немачких дипломатских циљева" (Фолк 1995: 28).

¹¹ Сједињене Државе су признале независност бившој Југословенској Републици Македонији, 9. фебруара 1994. године.

¹² То потврђује предизборна прича републиканаца 2000. год. о обнови пројекта "Рат звезда".

планови су се, у основи, заснивали на доктрини да је вишенационалне комунистичке земље најлакше срушити изнутра а то значи потпиривањем национализма код малих народа иако затреба подршком појединим нацијама или националним мањинама у борби за отцепљење, што је касније урађено са [иптарима]¹³ на Косову и Метохији. Истовремено, преко националних мањина треба уцењивати централне власти и на тај начин, где је год то могуће, створити режиме зависне од Сједињених Држава. Демократска начела и прича о људским правима¹⁴ у тим ситуацијама се увек стављају у други план. Или, боље речено, прича о људским правима није ништа друго до инструмент моћи помоћу којег Сједињене Државе другима намећу послушност. Да ли се у једној земљи поштују или не поштују људска права и на какав имиџ поједине земље или влада може рачунати процењују званичници Сједињених Држава. То добро илуструје пример Румуније када се за време диктатуре Николае Чаушескуеа (непосредно пред њен крах) политички одвојила од Совјетског Савеза, она за Џорџа Буша постаје цивилизованија од осталих делова Источне Европе.¹⁵ Више је него јасно да је прича о људским правима постала инструмент притиска америчке спољне политике. Она поприма све одлике савремене идеологије. Прича о људским правима је добила своју употребну вредност када је заменила причу ширења страха од комунизма, или, пак, од совјетске оружане силе, без обзира да ли је тај страх у појединим државама био реалан или не. Један наш аутор је идеологију људских права дефинисао као “Тројанског коња америчког неоимперијализма у ово доба стварања новог светског поретка” (Јокић, 1998: 141). То најбоље илуструју подаци о подршци америчке администрације и западне штампе разним дисидентским групама унутар појединих држава ако им се не допадају тмошњи режим. На другој страни, подршка режимима који су извршили невиђене злочине над својим становништвом, била је безрезервна, само ако су били послушни, односно ако су Велике силе имале интереса да их подржавају.¹⁶

¹³ Довољно је сетити се посете Ричарда Холбрука, тадашњег специјалног изасланика САД за Југославију, шиптарским терористима на Косову и Метохији.

¹⁴ Да демократска начела и људска права немају никакву вредност када су у питању интереси САД најбоље говори извештај о политичким смерницама Џорџа Кенана шефа стратешког тима у Стејт Департменту од 1948. године у којем се, између осталог, каже: “Требало би престати расправљати о нејасним и... нестварним циљевима попут људских права, побољшања животног стандарда и демократизације. Ускоро ћемо морати наступити непосредно с позиције силе” (Наведен према: Чомски (1999): 15-16).

¹⁵ Види: Richard Basset, *Balkan Hours. Travels in the Other Europe*, London, John Murroу, 1990, p. 132. Наведено према: Тодорова, 1999: 357.

¹⁶ Сухарто је приликом преузимања власти у Индонезији, као амерички човек, побио између петстотинахиљада и милион људи, да би касније приликом заузимања Источног Тимора побио још око шестохиљада. У то време овог масовног убицу *Економист* оцењује као “доброг по души”, док га *Кришн сејнс монитор* назива “умереним председником” (Чомски, 1998: 152,161-166). Такође је познато да је Садам Хусеин опоменут тек када је предлагао да проблем Голфског залива решава Арапска лига, без tutorства Сједињених Држава, односно

Када се сви аргументи узму у обзир, удео Сједињених Држава у разбијању Југославије био је пресудан. Исто као што је касније њихов утицај био пресудан у доношењу одлуке о бомбардовању СР Југославије. Прецизније речено, ако не ништа друго, без њихове дозволе или прећутне сагласности, то се није могло десити. Оне се, такође, за то одлучују из више разлога, што ћу покушати доказати на следећим страницама.

Прво, у времену прерасподеле светске моћи у своју корист, Сједињене Државе су процениле да Југославију не могу целу имати као зону утицаја због, како они кажу, некооперативности власти у Београду. А власт у Београду, заправо српска власт, није схватила да више нема Берлинског зида који је "давао" легитимитет неутралности Југославије. Разбијање Југославије омогућило је Сједињеним Државама да остваре своје стратешке циљеве, опкољавање Русије. Ширењем НАТО пакта на Исток Европе, Сједињене Државе долазе до западних граница Русије. За контролу Југоисточне Европе предвиђен је други сценарио; то значи разбијање друге Југославије и преузимање тог простора, корак по корак – грицкајући територију. Сједињене Државе су рачунале да је Србија словенска земља - традиционално слободарски настројена и да неће лако дозволити инсталирање америчких војних база на својој територији. Али тај сценарио није предвиђао тако жесток српски отпор. За то су Сједињене Државе, исто као раније и Немачка (Други светски рат), тако жестоко бомбардовале српске градове. Требало је не само осујетити евентуални српски отпор, него, код већине грађана, уништити и помисао на њега.

Евидентно је да су у тако малим балканским државицама, по могућности међусобно супротстављеним, могле лако инсталирати своје војне ефикасности и тако ојачати јужно крило НАТО алијансе. Каснији догађаји су то потврдили: инсталирају се војне базе у Босни и Херцеговини, на хрватском приморју и у Македонији. На том путу једина препрека била им је Србија. Зато у Рамбујеу предвиђају да ће Србија односно њен вођа под претњом потписати капитулацију (као што је то, у сличним ситуацијама, и раније радио) и на њеној територији инсталирати војне базе.¹⁷ Када се то није десило, користе непопуларност србијанског политичког врха у Европи и свету, путем контролисаних медија врше нову сатанизацију Срба. После извршене медијске припреме, покрећу своју ратну машину. И на крају, уз помоћ двоипомесечне агресије НАТО пакта на СР Југославију своје војне базе инсталирају и на Ко-

његови "злочини се никога нису тицали све док није починио озбиљан злочин непослушности" (Чомски, 1998: 55, 114).

¹⁷ Види: "Споразум из Рамбујеа", *Нова српска политичка мисао*, посебно издање, бр. 2/1999, стр. 151-194. Посебно стр. 192: "НАТО особље ће бити изузето и од сваке врсте затварања, истраге или хапшења предузето од власти у СРЈ"... "НАТО особље ће уживати, заједно са својим возилима, бродовима, борбеним авионима и опремом, слободан и неограничен пролаз и неометан приступ свуда у СРЈ, укључујући ваздушни простор и територијалне воде."

сову и Метохији, што им је био резервни стратешки циљ.¹⁸ Контролом Балкана обезбеђују своје евентуално напредовање ка Русији, ако се покаже неко оперативном; заправо напредовање ради контроле најбогатијег сировинског басена света, почев од нафте у Каспијском басену до ретких руда и вода Сибира. У исто време, контролом Балкана контролише се Југоисточна Европа и тако спречава европско уједињење. На другој страни, тиме се контроли Западној Европи пролаз, под претпоставком да се сутра осамостали, према Блиском и Далеком Истоку.

Други разлог за разбијање Југославије био је у томе што српска власт и даље инсистира на комунизму, што се у Вашингтону и осталим западним престоницама није могло посматрати са симпатијама. Напротив, све време, од победе комунизма у Русији, тежили су да га униште: на самом почетку путем војне силе, затим економских санкција па до исцрпљивања трком у наоружању. Неодговорно је било мислити да ће, после победе у Хладном рату и пада Совјетског Савеза, толерисати комунистички режим у било којој европској земљи, па самим тим ни у Југославији, односно касније Србији. Рушењем Југославије рушен је и комунистички поредак у њој. Зато је зарад још једне победе над комунизмом рушена једна земља, а што је то изазвало крвав рат на њеним просторима, није им ништа значило. Посебно што ће за тај рат оптужити супротну страну. Србијанско политичко руководство, супротно свакој логици, инсистира на наставку изградње социјализма. Због своје идеолошке заслепљености оно српски државни интерес подређује патријском и личном интересу појединих представника власти. За то оно сноси пуну историјску одговорност.

Треће, југословенска криза је потпомагана од стране западних сила, а њено решавање постало је разлог опстајања НАТО пакта. Овај сада контролише не само границе Русије, него спречава и евентуално осамостаљење Европе од Сједињених Држава. То потврђује документ америчког Министарства одбране у коме се наводи да је амерички основни циљ "чување и унапређивање ефикасности организације европске безбедности, нарочито НАТО-а, као основног средства трајног вођства и утицаја САД на проблеме европске безбедности".¹⁹ Наметање сопствене воље, уједно је лекција Европи да не може решити ни један озбиљан проблем у својој кући, па је самим тим неопходно америчко војно присуство у готово свим значајним земљама Западне Европе.²⁰ Изложено становиште потврђује сведочење Ворена Кристофера (тадашњег државног секретара) пред Комитетом Сената да "неће бити мировног споразума у Босни све док НАТО и САД, нарочито САД, не преузму водећу

¹⁸ Изградња америчке војне базе код Урошевца од тврдог материјала говори да Американци имају намеру да се на овим просторима дуже задрже; што потврђује горе изнету тезу.

¹⁹ *United States Security Strategy for Europe and NATO*, Dpt of Defence, 1996, p. 4. Наведено према: Накарада, Рачић, 1998: 13.

²⁰ Само у Италији има 13 америчких војних база.

улогу у примени мировног споразума."²¹ Југословенска криза такође је добро послужила Вашингтону да јавно редифинише и демонстрира улогу НАТО алијансе и да је од одбрамбеног савеза Сједињених Држава и Западне Европе претвори у алијансу за дисциплиновање непослушних, непријатељски оријентисаних режима или земаља. А све то под изговором очувања светског мира или спречавања хуманитарних катастрофа, које су многе од њих сами изазвали. То се радило корак по корак. Прво је НАТО алијанса у Босни и Херцеговини деловала по "налогу" Уједињених нација, а када је дошло на ред "решавање" косовско-метохијске кризе, односно бомбардовања СР Југославије, Уједињене нације не реагују, иако је прекршена њена повела, да би касније радиле по налогу НАТО-а. И овом приликом морало се показати не само својим противницима него и савезницима да је један од кључних разлога за формирање НАТО-а, па самим тим и за његово одржавање, била потреба за "интеграцијом Западне Европе и Енглеске у орбиту која би се покорила америчком вођству". Интегрисана Европе се не сме претворити у "трећу силу или некакав неутралан блок", који може бити независан од Сједињених Држава.²² То индиректно потврђује и податак да се Сједињене Државе нису освртале на понуду Стаљина из 1952. године да се Немачка уједини под условом да се демилитаризује (Чомски, 1998: 93-94).

Четврто, Сједињене Државе дају педагошку лекцију целом свету, а посебно државама које су перципиране као њихова интересна сфера и јасно им показују шта се све може десити с непослушним (некооперативним) владама и државама. Давање педагошке лекције или теорија застрашивања формулисана је после Другог светског рата с циљем за остваривање идеје о надмоћи и владавини Сједињених Држава над светом. У "Стратегији националне безбедности за нови век" Сједињених држава које је донела Клинтон-ова администрација, записано је: "Наш стратешки приступ је заснован на признању чињенице да ми треба да будемо спремни да искористимо сва неопходна оруђа националне моћи ради утицања на ове или оне радње држава и недржавних субјеката међународних односа". Зато Сједињене Државе у неким случајевима, што неоспорно често и чине, "могу да примене своје оружане снаге да би на тај начин поткрепиле своје гледиште."²³ По проширеној верзији овог становишта, ако не постоји кризно жариште, оно се њиховом делатношћу изазива, да би се решило у складу с њиховим интересима, а када је оно већ створено, онда се мора одлучно реговати тако да тај "случај" не

²¹ United States Congress: Senate Comitee on Foreign Relations, *The Peace Process in the Former Yugoslavia*, 104th Congress, First Sesion, 17. October and 1. December 1995, p. 5. Цитирано према: Petras, Vieux, 1997: 428.

²² Luffer, M., *A Preponderance of Power*, Stanford, 1992, стр. 17, 449, 463. Цитирано према: Чомски, 1998: 59.

²³ A. National Security for a New Century – Washington, 1998, pp. 1-2. Наведено према: Смагин, 2000: 91-92.

постане "вирус који ће инфицирати друге".²⁴ У "решавању" сваког кризног жаришта, америчка администрација се води само својим дугорочним (стратешким) интересима. Према А. К. Греју, једном од пропагатора теорије застрашивања "спречавање рата није безуслован циљ политике Сједињених Држава",²⁵ већ наметање њихове воље. Отуда оне у кризним ситуацијама крајње одлучно поступају, од претњи, преко наметања економских санкција, до употребе војне силе. За своје акције ће обезбедити подршку својих савезника, а уз помоћ електронских медија, који имају глобални карактер, и јавног мњења. На међународном плану то ће представити не као свој, већ као интерес "међународне заједнице". У међувремену се за послушност или попуштање могу дати и неке погодности. Зато оне своју политику у оваквим и сличним ситуацијама називају политиком "штапа и шаргарепе". Употреба свих средстава је дозвољена када прети опасност да "заразни вирус", односно одсуство "прагматичности", или, како се у последње време каже, "кооперативности", захвати неку земљу. Израз "прагматичан" или "кооперативан" за Сједињене Државе значи да они "раде по нашој вољи" (Чомски, 1998: 43-51). Када се ови изрази потроше уводе се нови, с тим да претходни и даље остају у оптицају. Тако реч "сарадња" постаје најновији термин који треба да означава послушност блоку најразвијенијих земаља Запада.

Пето, на америчку политику према другој Југославији и Србима утицало је и становиште Турске. Оно се није могло игнорисати због њене позиције²⁶ у НАТО пакту и муслиманском свету. Посебно што је Турска, када јој је пружена прилика, заузела крајње непријатељски став према Србији и Србима због њене носталгије²⁷ за изгубљеним поседима на Балкану и "заштите" муслиманског живља²⁸ у Босни и Херцеговини. Тиме је, уз америчку помоћ, хтела да се наметне као регионална сила и као заштитник муслиманских интереса у државама бившег Совјетског Савеза. Не треба игнорисати жељу Турске да преко Босне и Херцеговине симболички и фактички поврати своје присуство у Европи. Што најбоље илуструје став извесног

²⁴ Ову стратегију први је формулисао државни секретар САД крајем четрдесетих година Дин Ачерсон изјавом да "трула јабука може да поквари целу кацу", па се мора одстранити. Види: Чомски (1998): 46-47, такође, Чомски (1999): 28-29.

²⁵ Crau C. S., *Nuclear Strategy and National Style*, London, Hamilton, 1986, pp. 9. Наведено према: Смагин, 2000: 89-90.

²⁶ Познато је да Турска већ деценијама врши државни терор над Курдима, чак их прогони и ван своје територије, али је то њој, као америчком савезнику, дозвољено.

²⁷ То потврђује чињеница да се Балкан за време босанске кризе назива "бизим Румели" ("нашом Румелијом"). Види: Тодорова, 1999: 95.

²⁸ "Распад Југославије, а посебно рат у Босни, разбуктали су исламске страсти у Турској јаче него што је то двадесет година раније учинила криза на Кипру. Најзначајнији слоган да се Андалузија неће поновити алудирао је на шпанску реконквисту и протеривање муслимана из [паније]. Види: Тодорова, 1999: 95.

Џенгиза Чендара: "Балкан од Турске поново ствара европску и светску силу као у време када су отомански Турци постајали светска сила освајајући Ромелију. Према томе, на свом путу у ХХI век Турска мора да постане балканска сила".²⁹ Заузимањем антисрпског става америчка администрација је, на једној страни, могла да удовољи Турској, а на другој, да пред муслиманским светом демонстрира свој "принципијелан став" да нису антимуслимански настројене због вишедеценијског подржавања Израела у борби против Арапа и због вођења рата у Персијском заливу. Тај "принципијелан" став касније им је омогућио да изврше притисак на Индонезију због Источног Тимора (насељеног углавном католицима). Тиме је, донекле, могла да неутралише радикалну муслиманску антиамеричку пропаганду. Зато америчка администрација, све време рата у Босни и Херцеговини, толерише присуство радикалних муџахедина, и наједном се налазе на истој страни, види парадокса, љути идеолошки противници: радикални Ајатолахови верски следбеници и амерички либерали, то јест, Иран и Сједињене Државе.³⁰ Познато је да америчким либералима не смета савез с радикалним муџехидинима, као што им ни раније није сметала сарадња с немачким нацистима³¹, када су у питању амерички национални интереси. Овде треба имати у виду да појам "амерички национални интерес" у интерпретацији њене администрације, има растегљиво тумачење.

Шесто, на примеру Југославије по којој зна који пут демонстрирана је америчка стратегија за осигурање "водеће улоге у свету". Не треба заборавити америчку потребу за дисциплиновање својих савезника, посебно Европе, тим пре што су створене економске претпоставке за њено осамостаљивање. Разбијањем друге Југославије створено је кризно жариште на Југоистоку Европе, које она увек може активирати. Преко тог жаришта могуће је уцењивати целу Европу. Посебно што опасност од Русије у пропаганди присталица европске атланске политике више не може имати делотворан убеђивачки ефекат. Затим, тестирана је нова светска прерасподела моћи, односно функционисање новог светског поретка са Сједињеним Америчким Државама као једином суперсилом, односно, као врховним господаром света.³² То потврђује

²⁹ Цитирано према: Тодорова, 1999: 94.

³⁰ Према извештају од 2.6.1994. године америчке војне обавештајне службе, око 400 припадника иранске Револуционарне гарде убачено је у БиХ да "организује терористичке групе међу локалним муслиманским становништвом за обрачун са Србима". Према писању "*Вашингтон Поста*" од 24.6.1994. године, "Хрватска је постала главна транзитна веза за пребацивање иранских испорука оружја у Босну, уз прећутно одобрење Клинтонове администрације" (наравно, оружје је ишло босанским муслиманима и Хрватима, а за време важења ембарга УН на испоруке оружја у БиХ). Види: Ковачевић-Дајић, 1995: 102,112.

³¹ Током целог Другог светског рата Сједињене Државе тргују с Хитлеровом Немачком.

³² Успостављање контроле над светом планирано је још у току Другог светског рата од стране Стејт Департамента и Савета за међународне односе САД у креирању послератног света у виду тзв. "Велике области", која би обухватала западну хемисферу: Западну Европу, Далеки

чињеница да су фактички, за сада, једини добитник десетогодишњих сукоба и разарања на простору друге Југославије биле Сједињене Државе. Поред ове, победом у Хладном рату Сједињене Државе накнадно излазе као једини победник из Првог и Другог светског рата на симболичком и фактичком плану.

Не треба, најзад, мимоићи ни чињеницу скандала у Белој кући везаних за име председника Сједињених Држава Била Клинтона. Познато је да је за време његовог председниковања скандал замењиван новим скандалом. Требало је, на неки начин, скренути пажњу америчког јавног мњења и уз то укњижити који поен. То је, нешто касније, када је против њега покренут импичмент имало утицаја и на одлуку о бомбардовању СР Југославије. Ова чињеница добија на важности ако се зна да америчко јавно мњење најчешће без поговора подржава ратне авантуре америчких председника. Оно га је подржавало зато што је од тога цела земља имала користи, на једној, и идентификација анонимног америчког грађанина, заваљеног у фотељи пред телевизором, с тако испољеном моћи, на другој страни. Идентификација анонимног грађанина за америчким војником, представником његове нације, који се технолошком предношћу као у рамбо-филмовима доминира свуда у свету (где се год појави) и тамани било кога ко му се супротстави јер су му недостојни по снази, памети и домишљатости, неопходна је креаторима политичке моћи. На тај начин се чува амерички престиж у свету и “амерички начин живота”. Тако се овом анонимном грађанину ствара слика о његовој величини и посебној важности. Подржавање ратних авантура америчких председника од стране јавног мњења једино није важило у другој фази Вијетнамског рата³³ јер су америчке жртве без обзира на њихову технолошку предност и суровост (спаљивање целих села), биле значајне. Оне су систематски скриване од јавности и поред тога што су, за тадашње појмове о могућим војним губицима, биле нормална ствар.

Битан, али не и одлучујући, разлог за разбијање друге Југославије од стране Сједињених Држава и њених европских савезника јесте чињеница што је она била значајан извозник оружја. Процењује се да се тај извоз оружја кретао и до две милијарде долара годишње. Познато је да се од продаје оружја остварује значајна добит и тако је директно конкурисала главним извозницима са Запада: Сједињеним Државама, Немачкој, Енглеској и Француској, државама чија је одлука у разбијању друге Југославије била одлучујућа. То оружје углавном је продавано земљама Трећег света, у којима је Југославија имала знатан углед, па је њихова контрола те продаје била ограничена. Да је продаја оружја за Сједињене Државе од стратешког интереса, најбоље потвр-

Исток, земље бивше британске империје, Блиски Исток, остале неразвијене земље, а по могућности и цео свет (Чомски, 1999: 17 и 18).

³³ После Вијетнамског рата САД прелазе на професионалну плаћену војску. Осетљивост јавног мњења на евентуалне губитке плаћеничке војске мања је него када је реч о “народној” војсци.

ђују следећи подаци. Агенција за питања безбедности и одбране послала је током 1990. године преко 900 службеника у неких 50 земаља да промовишу продају америчког оружја. Прецизније речено америчка влада шаље менаџере да продају њено оружје широм света. Сједињене Државе 1989. продају оружја у вредности од 12 милијарди, а 1991. у вредности од 40 милијарди долара. Извоз оружја у Трећи свет у овом периоду порастао је за 138 процената (Чомски, 1998: 132-133).

Претходно изнети подаци показују да на међународној сцени САД наступају као јединствено предузеће. Иза тог моћног јединственог предузећа стоји огромна војна, па самим тим и политичка моћ, супротно основним начелима либерализма које јавно заступају. Различити интереси појединаца и друштвених група и поштовање процедуре настале ради регулисања њихових међусобних односа, што у основи чини стуб америчке либералне демократије, иду у други план. Све се подређује америчком националном интересу, односно оном интересу који врх америчке администрације прогласи за национални. То је могуће зато што знатан део грађана Сједињених Држава преко таквих послова, на непосредан и посредан начин, баштини остварену добит. На другој страни, продајом оружја, његовим испробавањем и рекламирањем његове прецизности и убојитости, у ограниченим сукобима широм света, уједно се рекламирају и остали производи с ознаком "Made in USA". Не треба заборавити да се употреба (или продаја) већ произведеног оружја, у ограниченим сукобима, празне његови стокови и омогућава производња новог још савршенијег и убојитијег. Рекламирање америчких производа, посебно војних, често је потпомогнуто употребом разних притисака и уцена од стране администрације. Ту можемо тражити један од кључних разлога зашто се демократске државе Запада, заправо, државе западне процедуралне демократије, посебно оне моћније, на међународној сцени понашају недемократски - најчешће тоталитарно и не устежу се од кршења кључних постулата међународног права.

Кршење међународног права од стране моћних држава Запада, чешће је после краха Совјетског Савеза као државе, односно равнотеже моћи на међународном плану. Исто би се тако понашала и моћнија (монополистичка) предузећа на националном тржишту да нема неутралне силе (државе) која регулише њихове међусобне односе. Зато оне ради задовољења својих националних интереса, у недостатку неутралне моћи која би их у томе спречила, могу кршити норме међународног права. Ту можемо тражити узроке све чешћег актуализовања Брежњевљеве доктрине о ограниченом суверенитету, која се односила на земље Источне Европе; а којој се тада Запад жестоко пропагандно-реторички³⁴ супротставио. Садашњи покушаји ограничавања суверенитета мањим државама од стране Сједињених Држава и њених савезника, мотиви-

³⁴ Демократски Запад ни прстом није мрднуо на упад совјетских трупа у Чехословачку, али је тада Совјетски Савез био суперсила.

сани су, пре свега економским разлозима. Тиме се њихове економије настоје ставити под своју контролу. За остварење овог циља ради се паралелно. На једној страни, политичким средствима (притисцима, уценама, претњама) покушавају се ставити у зону свог политичког, а касније и економског утицаја. Други систем је знатно суптилнији, заправо, прво је неопходно порушити баријере које националне државе, ради заштите својих интереса, постављају њиховим мултинационалним компанијама, односно својих националних економија. Такво тржиште се тада у потпуности преузима ако може лојалном, а ако не, тада и нелојалном конкуренцијом. Од потпуног губљења економске до политичке независности, само је један корак.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бабић, Ј. (1998), *Морал и наше време*, Просвета, Београд.
- Бакић, Ј. (1998), "Да ли је западна јавност у Србији препознала непријатеља", *Социолошки преглед*, Vol. 32, no. 1, стр. 3-29.
- Бакић, Ј. (1999), "Стереотипи о Србима у јавностима појединих западних нација", *Нова српска политичка мисао*, год. 6, no. 1-2, стр. 27-55.
- Бакић-Хајден, М. (1998), "Репродукција орјентализма: пример бивше Југославије", *Филозофија и друштво XIV*, стр. 101-118.
- Бомбардовање – реакција социолога (1999), *Социолошки преглед*, год. 33, no. 1-2, стр. 161-174.
- Жуњић, С. (1995), "Судбина, дух и средина - три топоса германске европске идеологије", у: *Како смислити будућност Европе*, ФСД Кривови, Београд - Сремски Карловци.
- Јокић, А. (2000), "Против анти-ратног пацифизма", *Социолошки преглед*, год. 34, no. 102, стр. 49-67.
- Ковачевић, С. (1991), "Хронологија кризе југословенске државе", у: *Распад Југославије – продужетак или крај агоније*, ИЕС, Београд.
- Ковачевић, С.-Дајић, П. (1995), *Хронологија југословенске кризе 1994*, ИЕС, Београд.
- Ковачевић, С.-Дајић, П. (1996), *Хронологија југословенске кризе 1995*, ИЕС, Београд.
- Накарада, Р. (1999), "Последице НАТО интервенције у Југославији", *Социолошки преглед*, год. 33, no. 1-2, стр. 125-133.
- Обреновић, З. (1992), *Србија и нови поредак*, Градина, ИФДТ, Ниш-Београд.
- Обреновић, З. (1994), "Распад Југославије у светлу два државотворна пројекта и 'помоћ међународне заједнице'", *Социолошки преглед*, год. 28, no. 2, стр. 167-187.
- Petras, J., Vieux, S. (1997), "Босна и обнова хегемоније Сједињених Држава", *Социолошки преглед*, год. 31, no. 4, стр. 427-451.
- Петровић Пироћанац, З. (1999), *Избрисати српски вирус. Мала енциклопедија расизма и шовинизма на крају миленијума*, Југоисток, Београд.
- Печујлић, М.-Накарада, Р. (1995), "Слом Југославије и конституисање новог светског поретка", у: *Европа и распад Југославије*, ур. Р. Накарада, ИЕС, Београд.
- Рубин, А. (1998), "Дејтонски идеали и српска реалност", *Социолошки преглед*, Vol. 32, no. 3-4, стр. 347-356.
- Рубин, П. А. (1998а), "Преступ и казна: закон и моралност", *Филозофски годишњак 11*, Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, стр. 173-185.

- Самарџић, С. (1994), *Принудна заједница и демократија*, Академија нова - ИЕС, Београд.
- Секељ, Л. (1994), "Да ли је могућа мирнодопска Југославија", *Социолошки преглед*, год. 28, по. 2, стр. 237-252.
- Смагин, А. А. (2000), "Појам слободе у америчкој доктрини проширеног застрашивања", *Социолошки преглед*, год. 34, по. 1-2, стр. 89-97.
- Споразум из Рамбујеа (1999), *Нова српска политичка мисао*, пос. изд. бр. 2/1999, стр. 151-194.
- Стојановић, С. (1995), *Пропаст комунизма и разбијање Југославије*, ЦФДТ - "Филип Вишњић", Београд.
- Тодорова, М. (1999), *Имагинарни Балкан, XX век*, Београд.
- Томас, Џ. К. П. (1994), "Балкански сукоб и међународна реакција: америчке и српске опције", *Српска политичка мисао*, Vol. 1, по. 1-4, стр. 147-166.
- Трифковић, С. (1999), "Од глобализма до постхуманизма: идеолошка основа", *Социолошки преглед*, год. 33, по. 3-4, стр. 273-288.
- Фолк, Р. (1995), "Неуспех у Европи: рационална безбедност након хладног рата", *Европа и распад Југославије*, ур. Р. Накарада, ИЕС, Београд.
- Флајнер-Герстер, Т. (1995), "Европа и право на самоопредељење", у: *Европа и распад Југославије*, ур. Р. Накарада, ИЕС, Београд.
- Чавошки, К. (1998), "Американизација Босне", у: *Милану Ковачевићу ad honores*, ФДС, Београд.
- Чомски, Н. (1998), *Година 501*, Светови, Нови Сад.
- Чомски, Н. (1999а), *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица.
- Чомски, Н. (1999б), *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Институт за политичке студије, Београд.
- Шварц, Б. (1996), "Мит о разноликости: амерички водећи извозни артикал", *Социолошки преглед*, Vol. 30, по. 1, стр. 103-113.

Slobodan Vuković
Institu of Social Sciences
Belgrade

S u m m a r y

UNITED STATES AND DISINTEGRATION OF FR YUGOSLAVIA

In this article author analyzes reasons for engagement of United States in disintegrating of second Yugoslavia. These are: firstly, unwillingness of authorities in Belgrade to fall within American sphere of influence; second, insiting of Serbian political leadership on continuation of building of socialism; third, yugoslavian crisis provided very good pretext for continual existance of NATO; fourth, giving of pedagogical leason to disobayed regimes in the world; fifht, meeting the Turkish interests as a regional power and member of NATO aimed toward the East; sixt, demonstrating of US strategy to asure leading role in the world. Those are key reasons why United States broke 45 year old maintaining of teritorial integrity of Yugoslavia.

Key words: United States, disintegrating of Yugoslavia, NATO, communism, yugoslav crisis.